

УДК 342.922 (477)

Дмитрук Ірина Миколаївна –

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства
Миколаївського національного університету
ім. В.О.Сухомлинського

Iryna M. Dmytruk –

candidate of juridical sciences,
associate professor of the department of law,
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv
(24, Nikolska St., Mykolaiv, 54000, Ukraine)

Кіщак Юрій Іванович –

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства
Миколаївського національного університету
ім. В.О. Сухомлинського

Yurii I. Kishchak –

candidate of juridical sciences,
associate professor of the department of law,
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv
(24, Nikolska St., Mykolaiv, 54000, Ukraine)

Деякі особливості правового статусу волонтерів за українським законодавством

В статті аналізуються деякі особливості правового статусу волонтерів в Україні. Дається характеристика нормативно-правовим актам, які регулюють діяльність волонтерів. Висвітлюються питання договірної врегулювання волонтерської роботи, питання страхування та відповідальності волонтерів. Надаються рекомендації для доопрацювання національного законодавства в цій галузі.

Ключові слова: волонтери, волонтерський рух, благодійні громадські організації, правовий статус волонтера, права та обов'язки.

В статье проводится анализ некоторых особенностей правового статуса волонтеров в Украине. Характеризуются нормативно-правовые акты, регулирующие деятельность волонтеров. Рассматриваются вопросы договорного регулирования волонтерской работы, страхования и ответственности волонтеров. Предлагаются рекомендации относительно национального законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: волонтеры, волонтерское движение, благотворительные общественные организации, правовой статус волонтера, права и обязанности.

I.M. Dmytruk, Yu.I. Kishchak Certain Peculiarities of the Legal Status of Volunteers in Accordance with Ukrainian Legislation

The civil society and state development shall depend on every citizen. All rights and interests of every person must be fully exercised and protected. The citizens can feel safe and exercise the highest life value – humans' lives. The active actions of every conscious person must be focused on good and useful for society deals. They should assist to increase the level of legal awareness of citizens, patriotic education, strengthening the unity of alike groups. Thus, the existence of volunteer movement in the civil society is obvious.

A large number of charitable social organizations consolidate their efforts internationally. The globalization processes encourage to create the global volunteer movement. Every country must find its own model of volunteering regulation considering their own social, cultural and economic conditions.

The legal status of volunteer movements is definitely important in accordance with national legislation. The ability to define clearly the rights and obligations of the subject of public relations allows to separate it from the other related rights and obligations. The legal regulation of volunteering is important not only for the protection of the following categories of citizens to which volunteers can belong, legal regulation must guarantee the exercise of all their rights from the state, establish the responsibility for violations of law by volunteers or encroachment on their rights.

The volunteers play an important role in the development of state. They contribute to the welfare and prosperity of the state. They are united into movements and organizations to operate on the principle of voluntary. It promotes the provision of humanitarian assistance not only within a country but also in the frameworks of international programs. Ukrainians joined this process sufficiently long ago.

Keywords: *volunteers, volunteer movement, charitable social organizations, legal status of volunteer movements, rights and obligations.*

Постановка проблеми. Розвиток громадянського суспільства, розбудова держави, де всі права та інтереси кожної людини дотримуються і захищені в повній мірі, де громадяни почувають себе в безпеці та знають, що їх життя – це найвища цінність, перебувають в прямій залежності від них самих. Активні дії кожної свідомої людини, що направлені на добру та корисну для суспільства справу, сприяють підвищенню рівня правосвідомості громадян, патріотичному вихованню, посиленню згуртованості споріднених соціальних груп. Тому очевидним є той факт, коли беззаперечною умовою в становленні громадянського суспільства є активізація волонтерського руху.

Значна кількість благодійних громадських організацій об'єднують свої зусилля в міжнародному масштабі. Глобалізаційні процеси спонукають до створення світової мережі волонтерського руху. Саме через що на 11-му Конгресі Міжнародної Асоціації Волонтерів у Парижі 14 вересня 1990 року [1] було закликано держави, міжнародні організації, підприємства, засоби масової інформації стати партнерами в створенні міжнародної атмосфери, сприятливої для ефективного, відкритого волонтерського руху, який втілює у собі солідарність між людьми та народами.

Кожна країна повинна віднайти власну модель врегулювання волонтерської діяльності, виходячи з набутих державних соціальних, культурних та економічних умов.

Безперечно, важливе значення має правовий статус волонтерських рухів у

національному законодавчому полі. Можливість чітко визначити права та обов'язки такого суб'єкта суспільних відносин дає змогу відокремити його від інших суміжних.

Правове регулювання волонтерської діяльності, як і будь-якої іншої діяльності, потрібно для того, щоб встановити не лише захист таких категорій громадян, які відносяться до волонтерів, а й гарантувати реалізацію всіх їх прав з боку держави, а також встановити відповідальність у разі порушення правових норм як самими волонтерами, так і відповідними чинниками при посяганні на визначені особисті права.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливі аспекти та особливості розвитку волонтерського руху є предметом наукових досліджень багатьох вчених, серед яких: З. Бондаренко, О. Брижковата, Р. Вайнола, І. Грига, А. Канська, В. Кратінова, Т. Лях.

Невирішені раніше проблеми. На сьогоднішній день виникає низка допоки спірних моментів щодо правового врегулювання волонтерської діяльності. Суттєвим елементом постає чітке визначення правового статусу волонтера. Тому в статті висвітлено лише деякі аспекти поставленої тематики. Зокрема, певна увага тут приділяється договірному врегулюванню роботи волонтера, питанням страхування та відповідальності, оподаткування волонтерської діяльності. Проводиться аналіз чинного законодавства та даються пропозиції по його удосконаленню.

Мета. Висвітлити найбільш актуальні напрями правового врегулювання діяльності

волонтерів в Україні, провести аналіз діючого законодавства в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Достатньо потужний поштовх розвитку волонтерського руху в Україні надала Революція Гідності та військовий конфлікт на сході України. Так, ще під час Євромайдану багато людей за власною ініціативою надавали посильну допомогу протестувальникам – безоплатно обігрівали, годували та лікували їх. Цей рух справді став надзвичайно масовим і поступово організувався в низку волонтерських об'єднань: «Самооборона майдану», «Автомайдан», «Євромайдан – SOS» та багато інших з них, які визначилися яскравим прикладом високого рівня громадянської свідомості українців та їхньої здатності ефективно самоорганізовуватися [2; С.9].

З осені 2014 року волонтери започаткували тісну співпрацю з Міністерством оборони України, де було створено раду волонтерів. Представники волонтерських організацій, які раніше залучалися до речового, харчового та медичного блоку, тепер працюють у департаментах Міністерства оборони і відповідають за постачання Збройних Сил України.

Від початку листопада 2014 року в Україні діє громадська організація «Асоціація народних волонтерів», до якої ввійшли волонтерські організації, що регулярно надають допомогу військовим та цивільним особам у зоні АТО, а також ветеранам АТО та їхнім сім'ям.

На сьогодні в Україні існує низка волонтерських рухів та об'єднань, що зарекомендували себе як дієві й ефективні групи самоорганізації, які мають серйозний вплив, здатні віднайти вкрай потрібні ресурси та вирішити проблеми будь-якої складності. Серед них, зокрема, «Крила Фенікса», «Армія SOS», «Волонтерська Сотня», «Повернись живим», «Ми – кияни» та інші [3].

Оскільки волонтерство почало розвиватися як достатньо активний рух, поступово виникають деякі труднощі правового врегулювання добровільної діяльності громадян в житті держави. Тому основними законодавчими актами, що регулюють діяльність волонтерського руху в Україні стали Закони України «Про волонтерську діяльність», «Про громадські об'єднання», «Про благодійну

діяльність та благодійні організації» та інші нормативно-правові акти.

В різних європейських країнах правовий статус волонтера розглядається по різному. Зокрема, в Німеччині з 2002 року волонтерська діяльність зараховується як альтернативна служба в армії. Державна програма «Добровольчий соціальний рік» трактується як допоміжна практична діяльність на повний робочий день впродовж 6-12 місяців (з можливістю продовження до 18-ти) [4; С. 10].

Така практика була б дуже корисною на Україні. Якщо ввести цю норму до національного законодавства при існуванні збройного конфлікту в державі, це надало б більшої впевненості для діючих волонтерів, а також неабияк посприяло вступу молодих людей до лав армії.

Для прикладу, Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 року із змінами та доповненнями від 01.04.2015 року № 3236-VI [5], що, до того ж, неодноразово проходив експертну оцінку. Тому, після його доопрацювання та внесення відповідних змін, зокрема, щодо гарантій, які надаються для волонтерів при здійсненні волонтерської діяльності в зоні збройних конфліктів, бойових дій чи місцях проведення антитерористичних операцій, він набув більш практичного звучання. Згідно ст. 6 цього закону, в разі загибелі (смерті) волонтера під час надання волонтерської допомоги в районі проведення вищевказаних конфліктів сім'ї загиблого (померлого), його батькам та утриманцям виплачується одноразова грошова допомога.

Також грошова допомога передбачена в разі встановлення інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій та збройних конфліктів, залежно від ступеня втрати працездатності.

Згідно із Звітом про виконання Плану роботи Ради з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги на 2015 рік [6] було прийнято постанову КМУ від 19.08.2015 року №604 «Деякі питання призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми

або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій та збройних конфліктів», Постанову КМУ від 23.09.2015 №740, якою затверджено Порядок надання статусу особи, на яку поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», згідно з яким такий спеціальний статус надається сім'ям волонтерів.

Таким чином, вказані нормативно-правові акти встановлюють правовий статус волонтера шляхом упровадження в життя визначених вище норм. Це дає змогу волонтерам та їх сім'ям застосовувати правовий механізм, який гарантуватиме дотримання встановлених прав.

Ще про один з ключових моментів. В Чехії, відповідно до Закону «Про волонтерську діяльність» від 2002 року акредитуються неурядові організації, що здійснюють відбір і навчають волонтерів. Після чого з ними підписують контракт і направляють на роботу в організації, що їх потребують для виконання певних обов'язків (державні органи, територіальні органи влади і самоврядування) [4; С. 10-11].

Згідно Закону України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 року із змінами та доповненнями від 01.04.2015 року № 3236-VI [5], а саме п.2 ст.5, організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів мають право провадити діяльність із укладенням договору про провадження волонтерської діяльності з волонтером або без такого договору. Крім того, в ст. 9 цього закону встановлено особливості укладання договору про провадження волонтерської діяльності, а в ст. 10 – договір про надання волонтерської допомоги.

В першому випадку, згідно п.2 ст.9, одна сторона (волонтер) зобов'язується за завданнями другої сторони (організації чи установи, що залучає до своєї діяльності волонтерів) особисто безоплатно надавати волонтерську допомогу її отримувачам протягом установленого в договорі строку, а зазначена організація чи установа зобов'язується забезпечити волонтеру можливості для здійснення волонтерської діяльності.

Крім того, в ст. 9 базового закону встановлено особливості укладання договору про провадження волонтерської діяльності.

Зокрема, він укладається в письмовій формі обов'язково, в разі надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру; надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичних операцій; за бажанням волонтера або його законного представника, якщо волонтер є особою віком від 14 до 18 років.

В Законі «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 [5] року немає визначення договору про надання волонтерської допомоги. Проте, із загальних положень цього закону, можна констатувати, що це домовленість, за якою одна сторона (волонтер) зобов'язана надавати на користь іншої сторони (отримувача волонтерської допомоги) певний вид волонтерської допомоги, який не суперечить закону, протягом встановленого строку, а отримувач за своїм бажанням повинен прийняти таку допомогу. При цьому в законі чітко встановлено умову, за якою такий договір повинен бути укладений – це бажання отримувача прийняти таку допомогу.

Отже, можна сказати, що національне законодавство врегулювало договірні питання надання волонтерської допомоги. Хоча є й зауваження, зокрема, встановлено, що немає чіткого визначення договору про надання волонтерської допомоги.

Правовий статус волонтерів в Італії згідно Закону «Про загальну політику у сфері волонтерської діяльності» від 1991 року визначає наявність обов'язкового страхування здоров'я і відповідальності перед третіми особами та встановлює відмінність між волонтерською працею та соціально-трудовими відносинами [4; С. 11].

Цей аспект є дійсно слабкою стороною українського законодавства. При проведенні експертної оцінки базового закону визнано, що вказаний закон потребує змін та доповнень, в тому числі і в сфері обов'язкового страхування та врегулювання питання юридичної відповідальності.

Слід зазначити і той факт, що актуальним на сьогоднішній день є звільнення від

оподаткування волонтерів. Згідно Звіту про виконання Плану роботи Ради з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги на 2015 рік, [6] Рада з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги внесла питання на розгляд про зниження ставки оподаткування благодійної допомоги та, відповідно, внесення змін до Податкового кодексу України. Результатом цього було прийняте рішення щодо розширення видів цільової благодійної допомоги, а також встановлення граничного розміру надання такої допомоги.

Відповідно до Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції, затвердженого наказом Міністра фінансів від 30 жовтня 2014 року №1089 [7], внесення особи в реєстр волонтерів АТО є необхідною, але не вирішальною умовою для звільнення від оподаткування. У положенні не зазначено, що всі включені до реєстру волонтерів особи будуть автоматично звільнені від сплати податку на дохід осіб. Тому в найближчій перспективі необхідно чітко встановити критерії відбору волонтерів, які будуть звільнені від оподаткування.

Висновки. Волонтери відіграють значиму роль в розвитку країни. Вони сприяють більш оперативному вирішенню суттєвих соціальних та інших проблем, а відтак і добробуту та процвітанню держави. Діючи на добровільних началах, вони об'єднуються в рухи та організації, чим забезпечують системне надання гуманітарної допомоги не лише в рамках однієї країни, а й у межах міжнародних програм.

Українці приєдналися до цього процесу вже достатньо давно.

За роки незалежності нашої держави волонтерство постійно вдосконалюється. Це проявляється і на законодавчому рівні. У 2001 році Україна долучається до ухваленого ООН святкування Міжнародного року волонтерів. Відтоді до національного законодавства вносилися нові нормативно-правові акти, що посилювали правовий статус волонтерів в Україні. Прийняття Закону «Про волонтерську діяльність» сприяло подальшому розвитку волонтерства на чітко визначених правових засадах, утворенню та активізації діяльності волонтерських організацій, повного охоплення всіх категорій громадян, які потребують допомоги з боку волонтерів, гарантування захисту та їх підтримки за участю органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Від свідомого волонтерства до ефективного самоврядування і якості життя – один крок [8]. Звичайно, цей крок має бути впевненим, чітким і конструктивним. Саме тому, попереду ще не мало зусиль у напрямку вдосконалення та посилення правового статусу волонтера. Це вкрай необхідно для побудови такого бажаного доволі практичного громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Загальна Декларація Волонтерів [Електронний ресурс] // Всеукраїнський громадський центр «Волонтер»: офіційний веб-портал. – Режим доступу : http://www.volunteer.kiev.ua/pages/70-zagalna_deklaracya_volonterv.
2. Вайнола Р. Х. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку / Р. Х. Вайнола, А. Й. Капська, Н. М. Комарова. – К. : Академпрес, 1999. – 218 с.
3. Тохтарова І. М. Волонтерський рух України: шлях до розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин [Електронний ресурс] / І. М. Тохтарова. – К. : Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2014. – № 1. – Режим доступу : http://el-zbirnudu.at.ua/2014_2/5.pdf.
4. Горелов Д.М. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадські практики : аналіт. доп. / Д. М. Горелов, О. А. Корнієвський. – К. : НІСД, 2015. – 36 с.

5. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 року із змінами та доповненнями від 01.04.2015 року № 3236-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>.
6. Звіт про виконання Плану роботи Ради з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги на 2015 рік станом на 01.12.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=160017.
7. Порядок формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції, затвердженого наказом Міністра фінансів від 30 жовтня 2014 року № 1089 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1471-14>.
8. Кондратенко А. Країна відповідальних громадян / А. Кондратенко // Ми – кияни. – 26 січня – 8 лютого 2015 року. – С. 4.

References

1. The Universal Declaration of volunteers [Online resource] // All-Ukrainian Public Center “Volunteer”, the official web portal. – Access : http://www.volunteer.kiev.ua/pages/70-zagalna_deklaracya_volonterv.
2. R. Kh. Vainola, Voluntary Movement in Ukraine: Tendencies of the Development / R. Kh. Vainola, A. I. Kapska, N. M. Komarova. – K. : Akadempres, 1999. – 218 p.
3. I. M. Tokhtarova, Volunteerism in Ukraine: the Way to the Development of Civil Society as the Sphere of Social Relations [Online resource] / I. M. Tokhtarova. – K. : Theory and practice of public administration and local government. – 2014. – No. 1. – Access : http://el-zbirn-du.at.ua/2014_2/5.pdf.
4. D. M. Horelov, Volunteerism: World Experience and Ukrainian Public Practice : analyt. report / D. M. Horelov, O. A. Kornievskii. – K. : NISS, 2015. – 36 p.
5. On Voluntary Activity : the Law of Ukraine of 19/04/2011 was amended on 01.04.2015, No. 3236 -VI [Online resource] // The Verkhovna Rada of Ukraine : official web portal. – Access : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>.
6. Report on the Work Plan of the Coordination Council for providing volunteer and charitable assistance in 2015 as of 01.12.2015 [Online resource] // Official site of the Ministry of Social Policy of Ukraine – Access : <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control /uk/publish/category?catid=160017>.
7. The Procedure of Forming and Maintaining the Register of Volunteers Antiterrorist Operation, approved by the Minister of Finance of October 30, 2014, No. 1089 [Online resource] // The Verkhovna Rada of Ukraine : official web portal . – Access : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1471-14>.
8. A. Kondratenko, Country Responsible Citizens / A. Kondratenko // We are Kiev Citizens. - January 26 - February 8, 2015. – P. 4.